

**BETER
LEREN
BIJBEL
LEZEN**

GERTJAN OOSTERHUIS

GERTJAN OOSTERHUIS

**BETER
LEREN
BIJBEL
LEZEN**

KokBoekencentrum Uitgevers – Utrecht

Inhoud

Woord vooraf	7
Inleiding	9
1. Gods Woord, het grote verhaal	13
2. God aan het woord	35
3. Mensen geven Gods woorden door	63
4. Mensen ontvangen Gods woorden	83
5. Praktische adviezen voor bijbellezers	107

Woord vooraf

Dit boek heeft een vrij lange voorgeschiedenis. Toen ik in 2006 catechisatie ging geven, merkte ik hoeveel moeite catechisanten hadden met het lezen van de Bijbel. En dat betekende dat voor een deel van deze jonge mensen de Bijbel een gesloten boek bleef. Het leidde toen tot mijn eerste pogingen om een lessenserie samen te stellen over ‘beter leren bijbellezen’.

In Zoetermeer heb ik hierover in 2012 een serie leerdiensten gehouden, en in 2019 opnieuw in Hilversum. Bij al die gelegenheden bleek mij dat het de moeite waard is niet alleen te spreken over de inhoud van Bijbel, maar ook over de manier waarop je dit boek leest, begrijpt en toepast op je eigen leven. En om daarbij tevens aandacht te besteden aan de nieuwe theologische inzichten die daarover zijn ontstaan, ook onder theologen die de Bijbel beschouwen als het gezaghebbende Woord van God.

Toen ik na de serie leerdiensten in 2019 contact opnam met Arjen van Trigt van KokBoekencentrum, met het idee om over dit onderwerp een publicatie te maken, bleek dat ook hij al een tijd rondliep met het idee voor soort cursus bijbellezen. Ik dank hem voor de opbouwende gesprekken die leidden tot een eerste opzet voor dit boek, en de feedback op de eerste versies van de teksten. Ik kijk terug op een plezierige samenwerking met Inge Slings bij het samenstellen van het uiteindelijke manuscript. Ik dank Simon van der Lugt voor zijn heldere commentaar. Zijn dringende advies: lees de Bijbel vooral samen, want het Woord van God is aan de gemeente

toevertrouwd. Ik hoop dat dit cursusboek daarvoor de nodige aanzetten geeft. Ook een bijzonder woord van dank aan Nynke van Rijsselt, die haar ruime ervaring met Alpha-cursisten heeft gebruikt om de tekst leesbaarder te maken voor beginnende bijbellezers.

Gertjan Oosterhuis
Hilversum, april 2020

Inleiding

Doel van dit boek

Dit boek is bedoeld als een cursusboek. Dat neemt niet weg dat je het boek ook uitstekend alleen kunt lezen en toepassen, maar het werkt het beste in een kleine groep (denk aan een huiskring of een groep). Met dit boek kun je in vijf avonden, met behulp van de voorbeelden en werkvormen uit het boek, beter leren bijbellezen. Wat kun je dan verwachten of bereiken?

- *Beginnende* of onervaren lezers (denk aan jonge mensen en nieuwgelovigen) krijgen zicht op de Bijbel als geheel. Wat staat er allemaal in, wat is het doorlopende verhaal en hoe kun je de diverse onderdelen daarin een plek geven?
- Dit kan trouwens ook heel helpend zijn voor *teleurgestelde* lezers, die (bijvoorbeeld na een Alpha-cursus) nieuwsgierig op de eerste bladzijde van de Bijbel zijn begonnen met lezen, maar het als snel hebben opgegeven, omdat de Bijbel geen fijn of gemakkelijk boek was om te lezen.
- *Ervaren* lezers, die zijn vastgelopen in theorieën over de uitleg en het ontstaan van de Bijbel, kunnen ontdekken dat je de Bijbel voluit kunt blijven beschouwen als Gods Woord, terwijl je ook onderkent dat er door veel mensen aan is gewerkt.
- *Drukbezette* lezers krijgen een aantal tips om ook in een haastige tijd toch vruchtbaar de Bijbel te kunnen lezen en dicht bij God en zijn Woord te leven.

Motto en uitgangspunten

Het motto voor de cursus is: *De Bijbel: Gods Woord voor en door mensen*. Dat we bij de Bijbel te maken hebben met Gods Woord is een uitgangspunt. Hij openbaart zich in de wereld door te spreken en door van zich te laten spreken. Een deel van zijn woorden is door de hoorders onthouden, doorgegeven aan anderen en na kortere of langere tijd opgeschreven. Uit die geschriften is na verloop van tijd de Bijbel ontstaan. De mensen die in de Bijbel worden aangesproken of toegesproken, zijn allemaal al lang geleden gestorven. En toch worden ook de latere hoorders (of lezers) door God aangesproken. Met andere woorden: de Bijbel werd wel geschreven *voor* ons, maar niet *aan* ons. Wanneer je de Bijbel beter wilt leren begrijpen, is het van belang om te weten aan wie hij destijds wel rechtstreeks gericht was. Wat speelde er in hun leefwereld? Waarom vond God het nodig om zijn woorden door te laten geven? En hoe kwam deze boodschap destijds over?

Vijf onderdelen

Het motto van de cursus (*Gods Woord voor en door mensen*) is ook de leidraad voor de vijf onderdelen die we behandelen.

In hoofdstuk 1 (Gods Woord, het grote verhaal) staat de wijze waarop God zichzelf openbaart centraal. Wat zegt Hij over zichzelf en wat wil Hij de mensen vertellen over zijn daden en zijn plan met deze wereld?

In dit hoofdstuk wordt ook zo kort en duidelijk mogelijk verteld wat het grote verhaal van de Bijbel is. En waarom het zo belangrijk is om dat verhaal te kennen en serieus te nemen.

Ook gaan we in op een dieperliggende vraag. Hoe kan God, die thuishoort in een heel andere en onzichtbare wereld, zich openbaren aan aardse mensen met een beperkt voorstellingsvermogen? Hoe past Hij zich in zijn spreken zo aan, dat we er als mensen toch nog het nodige van snappen?

In hoofdstuk 2 (God aan het woord) wordt uitgewerkt wat het betekent dat God zich in *woorden* aan ons bekendmaakt. Woorden vor-

men samen een taal, en omgekeerd, woorden zijn altijd afkomstig uit een taal. Hoe zit dat dan met de Bijbel? Welke talen heeft God allemaal gebruikt om zich te openbaren, en hoe zijn die langzaam maar zeker terechtgekomen in de Nederlandstalige Bijbel die wij lezen? En is het, na al die vertaalslagen, dan nog steeds te beschouwen als Gods Woord?

Gods Woord bestaat ook uit verschillende genres, zoals verhalen, geschiedenissen, gedichten en brieven. Wat betekent dit voor het interpreteren van de Bijbel?

In hoofdstuk 3 (Mensen geven Gods woorden door) zien we dat God zijn woorden voor het grootste deel door mensen heeft laten doorgeven. God heeft daarbij veel menselijke activiteiten en eigenschappen in dienst genomen. Vaak kun je bijvoorbeeld de persoonlijke stijl van een profeet of apostel herkennen in de manier waarop hij of zij spreekt of schrijft. Een persoonlijke stijl die getekend is door een persoonlijke ontwikkeling, scholing of levensgeschiedenis. Ondanks al die menselijke inbreng beschouwen we het resultaat toch als de boodschap die de Geest van God heeft doorgegeven. Dit staat ook wel bekend als de *inspiratie*. In hoofdstuk 3 bespreek ik een aantal visies op deze inspiratie.

Hoofdstuk 4 (Mensen ontvangen Gods woorden) beschrijft hoe mensen door God in hun eigen tijd en cultuur werden aangesproken. Dat wordt een probleem als je bedenkt dat de Bijbel heel lang geleden is geschreven en dat er ook nog eens meer dan duizend jaar aan is gewerkt. Voor mensen uit latere generaties is het dus een hele kunst om goed aan te voelen hoe de oorspronkelijke hoorders en lezers Gods woorden hebben beluisterd en begrepen.

En daarmee hebben we het ook over menselijke communicatie in het algemeen. Hoe zetten mensen ideeën om in een boodschap? Hoe brengen ze die vervolgens over? Hoe zet een ontvanger de boodschap weer om in een idee? En is dat dan nog wel hetzelfde idee dat de zender oorspronkelijk in zijn hoofd had?

De dagelijkse praktijk van communiceren leert dat dit laatste helemaal niet vanzelf spreekt. Het is fascinerend om te zien hoe God en zijn Geest deze processen niet hebben overgeslagen, maar hebben gebruikt bij het verspreiden van zijn boodschap.

In hoofdstuk 5 (Praktische adviezen voor bijbellezers) komt onze persoonlijke omgang met de Bijbel aan de orde. Veel mensen worstelen daarmee. 'Ik zou wel meer en vaker willen lezen in de Bijbel, maar het lukt me niet.' En dat kan inhouden dat we aan alle vragen en problemen uit eerdere hoofdstukken niet eens toekomen. Niet omdat we de Bijbel niet begrijpen, maar omdat we hem sowieso niet lezen. De meeste bijbellezers zijn geen monniken in een klooster, die veel tijd hebben ingeroosterd voor hun dagelijkse omgang met God en zijn Woord. Onze levens worden bepaald door heel andere en vaak heel vermoeiende levensritmes. Hoe vind je dan toch tijd voor Gods Woord, liefst met een zekere regelmaat en voldoende diepgang? Ik probeer een aantal praktische en eigentijdse adviezen te geven.

1. Gods Woord, het grote verhaal

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal *hoe* God zichzelf aan ons bekendmaakt in de Bijbel. Wat zegt Hij over zichzelf? Wat wil Hij de mensen vertellen over zijn daden en zijn plan met deze wereld? Ik wil kort en duidelijk vertellen hoe de Bijbel is opgebouwd en wat het grote verhaal van de Bijbel is. En waarom het zo belangrijk is om dat verhaal te kennen en serieus te nemen. Ook gaan we in op een dieperliggende vraag. Hoe kan God, die thuishoort in een heel andere en onzichtbare wereld, zich openbaren aan mensen voor wie dit te hoog gegrepen is? Hoe past Hij zich in zijn spreken zo aan, dat we er als mensen toch nog het nodige van snappen?

Hoe leren we God kennen?

De belangrijkste manier waarop je God leert kennen, is door zijn Woord.¹ God heeft zich met name aan mensen bekendgemaakt door ze op te zoeken en ze aan te spreken. In de Bijbel, zoals we die nu hebben, zijn die woorden opgeschreven. De woorden die God aan de mensen heeft gegeven zijn daarin geordend tot een doorlopend verhaal. We leren op die manier niet alleen God kennen, maar ook de mensen tegen wie Hij vroeger gesproken heeft. Zo maken we kennis met hun levensverhaal en de cultuur en geschiedenis waarin

¹ Vanouds worden hier twee kennisbronnen genoemd, namelijk de schepping en Gods Woord. (Zie bijvoorbeeld art. 2 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.) Over de tweede kennisbron gaat het in dit boek.

zij leefden. Via hun verhaal, dat gaat over de weg die God met hen
gegaan is, en door middel van de woorden die God destijds tegen
hen heeft gesproken, leren ook latere generaties God kennen.

God heeft hiervoor gekozen en dat zorgt er aan de ene kant voor
dat God heel dichtbij komt. Hij is, al eeuwen, de God die mensen
heel rechtstreeks aanspreekt en een relatie met ze aangaat. En zo
mogen ook wij, als latere lezers of hoorders, dat ervaren. Ook wij
worden aangesproken, ook met ons wil God een persoonlijke en
liefdevolle relatie aangaan. Maar aan de andere kant kan God, door
deze vorm te kiezen, op afstand blijven. Want de directe contacten
waarover we lezen, hebben eeuwen geleden plaatsgevonden. In een
periode waarover we weinig weten en in een taal die we niet zelf
spreken. Dit wordt heel bondig samengevat in de stelling: Gods
woord is wel geschreven *voor* ons, maar niet *aan* ons.²

In dit boek over beter leren bijbellezen zien we dit probleem
serieus onder ogen. Het betekent dat we ons bij het begrijpen van
de Bijbel steeds allereerst willen afvragen wat de woorden beteken-
den voor de oorspronkelijke hoorders of lezers. Maar vervolgens
ook hoe wij, in onze tijd en cultuur, door God worden aangespro-
ken door middel van deze oude teksten.

Zoals gezegd, de woorden en daden van God zijn in de Bijbel waar
mogelijk geordend tot een doorlopend verhaal. Deze ordening
heeft, na eeuwen van luisteren, onthouden, doorvertellen, opschrij-
ven, redigeren en vormgeven, geleid tot de Bijbel die wij nu kennen:
een boek van zo'n tweeduizend bladzijden. Omdat het verhaal van
God en de mensen zich laat lezen als een min of meer doorlopend
verhaal, is het helemaal niet vreemd dat het in één boek werd onder-

2 '... the Bible, while it has relevance and significance for us, was not written to
us. It was written in a language that most of us do not understand, to a culture
very different from ours, and to people who thought very differently from how
we do. If we want to understand what something in the Bible means, we have
to first understand what it meant to the people to whom it was originally writ-
ten.' John. H. Walton & J. Harvey Walton, *The Lost World of the Israëlite Con-
quest*. Downers Grove (Illinois): InterVarsity Press, 2017.

gebracht toen dit technisch mogelijk werd. Voor mensen die niet zo veel hebben met lezen en boeken is dat een forse uitdaging. De Bijbel is veel te dik om snel zicht te krijgen op Gods grote verhaal.³

Ooit hield een docent mij voor: ‘Een boek bladzijde voor bladzijde doorlezen is een van de minst efficiënte manieren om te achterhalen wat erin staat.’⁴ Hij raadde zijn overwerkte studenten dus aan om eerst maar eens de flaptekst te lezen, daarna de samenvatting, de inleiding, de inhoudsopgave, vervolgens een of meer boekbesprekingen, en dan naar behoefte de hoofdtekst.

Voor de Bijbel geldt het bovenstaande advies net zo goed. Het is zeer tijdrovend om bladzijde na bladzijde de Bijbel te lezen om de inhoud te leren kennen. Stel dat het je zou lukken om per dag zo’n vijf pagina’s te lezen, dan ben je al ruim een jaar bezig. Dik kans dat je in die lange periode het overzicht al lang weer kwijt bent. In de volgende paragrafen geef ik daarom een overzicht van de Bijbel. Daarbij kijken we eerst naar de opbouw en de structuur, en daarna naar de grote lijn van het verhaal.

De structuur van de Bijbel

Twee ‘Testamenten’

De Bijbel bestaat uit twee hoofddelen, die *Testamenten* worden genoemd.⁵ Ze sluiten inhoudelijk heel nauw op elkaar aan, maar ze zijn ook heel verschillend van karakter.

Het *Oude Testament* is ontstaan in een periode van ruim vijftienhonderd jaar, en is aanvankelijk vooral mondeling overgeleverd. Na verloop van tijd zijn de mondelinge verhalen, liederen en profetieën opgeschreven. Een deel van dit materiaal is gebruikt om het geheel

3 Over de vormgeving van ‘de Schrift’ en de consequenties voor het gebruik: zie het excursus na dit hoofdstuk.

4 Opgetekend uit de mond van Evert Ritsema van Eck, docent Rijksuniversiteit Groningen.

5 Het woord *testament* is hiervoor de gebruikelijke term geworden, maar dan niet in de betekenis van ‘laatste wilsbeschikking’. Het betekent eerder zoets als ‘getuigenis’ of ‘nalatenschap’.

samen te stellen dat wij nu het Oude Testament noemen. De meeste teksten zijn overgeleverd in de Hebreeuwse taal, en enkele (relatief jonge) gedeelten in de Aramese taal. Het Oude Testament beschrijft het ontstaan en de geschiedenis van het volk Israël tussen pakweg 2000 en 500 voor Christus.

Het *Nieuwe Testament* is ontstaan in een periode van nog geen honderd jaar, en is vrijwel direct schriftelijk overgeleverd. Ook hier geldt dat een selectie van de geschriften die in de eerste eeuw in omloop was, is terechtgekomen in wat wij nu het Nieuwe Testament noemen. De teksten zijn overgeleverd in het Grieks van de eerste eeuw en gaan over Jezus Christus' leven en werk en over het ontstaan en functioneren van de christelijke kerk.

Oude Testament

Het Oude Testament bestaat uit herkenbare onderdelen. De klassieke indeling van het Oude Testament is een driedeling: de Wet, de Profeten en de Geschriften.⁶ Deze indeling is ontleend aan de Joodse traditie.

De Wet bestaat uit de eerste vijf boeken⁷ (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium), die door de Joden aan Mozes werden toegeschreven.

De Profeten bestaan uit de historische boeken Jozua, Rechters, Samuël en Koningen, de drie grote profeten Jesaja, Jeremia, Ezechiël en twaalf kleine profeten: Hosea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Sefanja, Haggai, Zacharia en Maleachi.

⁶ Dit zijn ingeburgerde termen die niet voor honderd procent overeenkomen met hun inhoud. De Wet (*Torah* in het Hebreeuws) bevat bijvoorbeeld veel materiaal dat niet is te beschouwen als een wet of voorschrift (verhalen, geslachtslijsten en gedichten). En zo schrijven ook de profeten vaak gedichten en historische verhalen. Toch wordt er (ook binnen de Bijbel) met deze termen naar deze sets bijbelboeken verwezen.

⁷ Het is gebruikelijk om voor de diverse onderdelen van de Bijbel (de oorspronkelijke rollen) de term 'boek' te gebruiken. Bij dit spraakgebruik sluit ik me aan, ook al gebruiken wij het woord 'boek' vaak anders. Soms heeft een 'bijbelboek' maar één of twee bladzijden, en is het al helemaal niet te vergelijken met datgene wat wij tegenwoordig in een boekwinkel kopen.

De Geschriften zijn Psalmen, Spreuken, Job, Hooglied, Ruth, Klaagliederen, Prediker, Ester, Daniël, Ezra, Nehemia en Kronieken.

Schema 1		
Joodse en christelijke indeling van de Bijbel		
Hoofddeel	OT	NT
Joodse driedeling	Wet Profeten Geschriften	n.v.t.
Christelijke vierdeling	Wet Historische boeken Dichterlijke boeken Profeten	Evangelieën Handelingen Brieven Openbaring

In de Bijbel die tegenwoordig in de christelijke kerk gebruikt wordt is een andere indeling aangehouden, waarbij de volgorde van de boeken nog sterker chronologisch is geordend.

Nog steeds begint de Bijbel met de vijf boeken van Mozes. Daarna volgt een set historische boeken en een set dichterlijke boeken. Ten slotte komen alle profeten.

De geschriften Ruth, Kronieken, Ezra, Nehemia en Ester zijn zo goed mogelijk geplaatst in het tijdschema van de historische boeken. Dat levert deze volgorde op: Jozua, Rechters, Ruth, Samuël, Koningen, Kronieken, Ezra, Nehemia en Esther.

De set met dichterlijke boeken bevat Job, Psalmen, Spreuken, Prediker en Hooglied.

De geschriften Daniël en Klaagliederen zijn verhuisd naar de profeten.

De profeten bestaan na deze verhuizing dus uit vier grote profeten: Jesaja, Jeremia (plus Klaagliederen, ook geschreven door Jeremia), Ezechiël, Daniël, en twaalf kleine profeten: Hosea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Sefanja, Haggai, Zacharia en Maleachi.

In het christelijke Oude Testament ontstaat zodoende een gro-
tendeels aansluitend verhaal dat begint in Genesis en doorloopt tot
aan Ester. Daarna volgen de andere soorten boeken (dichterlijk of
profetisch).

Het Nieuwe Testament

Ook in het Nieuwe Testament is deze manier van rangschikken aan-
gehouden. De eerste vier boeken (de Evangeliën) beschrijven het
leven en werk van Jezus. Aansluitend wordt het ontstaan van de chris-
telijke kerk beschreven. Na deze doorlopende geschiedenis komt een
hele verzameling brieven, geschreven door apostelen en leraren,
waarna het Nieuwe Testament afsluit met het boek Openbaring, dat
sterk verwant is aan de profetische boeken in het Oude Testament.

Uiteindelijk is de Bijbel in de christelijke herschikking dus te
lezen als een doorlopend verhaal dat begint in Genesis en eindigt in
Openbaring: de geschiedenis van God en de mensen. Hoe gaat dat
verhaal?

De Bijbel in één oogopslag

Als je de Bijbel kort wilt samenvatten, komt het hierop neer: God
creëert de wereld waarop de mensheid een plaats krijgt en wil met
die mensheid een harmonieuze relatie aangaan. Maar de mens
breekt die relatie op en gaat zijn eigen weg. God, die weet dat dit
voor de mens een heilloze weg is, besluit om hem weer op te zoeken,
en de relatie te herstellen.

Daarbij richt God zich aanvankelijk op één volk (het volk Israël),
dat daardoor een bijzondere rol krijgt in Gods reddingsplan. Hij
openbaart zich aan dit volk, geeft het zijn leefregels, geeft het een
plaats om te wonen (het land Israël) en draagt het op een tempel te
bouwen waar Hij zich laat vereren. Op die manier laat Hij zich ook
zien aan de omringende volken.

Maar het volk Israël brengt van deze bijzondere missie maar heel
weinig terecht. Ook dit volk verbreekt de relatie met God voort-
durend en dat leidt er uiteindelijk toe dat de Israëlieten uit hun land
worden verdreven en dat de tempel wordt verwoest.

Veel christenen ervaren bijbellezen als moeilijk en teleurstellend. Niet zelden versloft het daardoor en wordt de drempel om de Bijbel te lezen steeds hoger. En dat terwijl de Bijbel het bronboek is voor christenen en onmisbaar is om God te leren kennen.

Dit boek helpt de lezer om beter de Bijbel te kunnen lezen. De auteur gaat in op de taal van de Bijbel, de tijd van de Bijbel, de opbouw van de Bijbel en de auteurs van de Bijbel. Ook komt uitgebreid aan de orde hoe je de Bijbel het beste kunt lezen. Wie dit boek leest, zal ervaren dat de Bijbel opnieuw opengaat.

Beter leren bijbellezen is geschreven voor gebruik als cursusboek, maar kan ook prima persoonlijk gelezen worden.

Gertjan Oosterhuis is als predikant verbonden aan CGKv-gemeente De Verbinding in Hilversum. Eerder verscheen van zijn hand: *Job. Bijbelstudies over de zin van het lijden*.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 9789043534321 • NUR 707

9 789043 534321